

RAŠID HAJDAROVIĆ

DVIJE MEDŽMUE IZ PRVE POLOVINE XIX STOLJEĆA

O značaju medžmua za našu historiografiju i kulturnu istoriju već je ranije pisano.¹ Rečeno je da su to rukopisne zbirke koje su pisali uglavnom naši domaći ljudi koji su u njih upisivali raznovrsne podatke iz rukopisnih djela, bilježili suvremene događaje, a mnogi su pisali vlastite duhovne produkte (pjesme, zabilješke, zapise itd.). Tome se može dodati još to da je ova vrsta manuskripata svojevrsna, specifična i unikatna. Jer, dok su druga rukopisna djela obično prepisivana, medžmue nisu nikako ili su vrlo rijetko prepisivane. Naročito su rijetko prepisivane medžmue većeg formata, tzv. svaštare, koje sadržavaju podatke iz raznih oblasti nauke. Jedina negativna karakteristika mnogih medžmua jeste anonimnost. Tu pojavu srećemo i kod drugih rukopisnih djela, jer pisci, odnosno prepisivači često nisu zapisivali svoja imena iz neke pretjerane skromnosti. Zbog te okolnosti ostaju nam nepoznati autori raznih, za nauku važnih, kodeksa.

Ovdje ćemo prikazati dvije medžmue iz XIX stoljeća, donoseći u registama njihove dijelove i zabilješke. Jedna je nastala u Sarajevu, ali joj autor nije poznat. Druga je nastala u Mostaru, a djelo je MUSTAFE, sina Derviševa, Stoćanina.

I

SARAJEVSKA MEDŽMUA OD ANONIMNOG AUTORA

Ova medžmua obimom nije velika, ali je bogata značajnim materijalom na turskom i srpskohrvatskom jeziku, a nešto i na arapskom i perzijskom. Ona sadrži, pored ostalog, dragocjene literarne tekstove poznatog sarajevskog muftije Muhameda Šakira Muid-

¹ Up. Hajdarović Rašid, Rukopisne medžmue, GDARBiH, god. X—XI, 1970/71. Sarajevo, 1971; S. Tra-

ko, Medžmua pjesnika Šakira, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, knj. II—III, Sarajevo, 1974, str. 109.

vića,² koji još nisu poznati našoj naučnoj javnosti, jer nisu nigdje publikovani. Osim toga, ova zbirka sadrži i dvije duže alhamiade pjesme. Jedna je pjesma pod naslovom »O osvajanju Kandije« od našega poznatog pjesnika na turskom i našem jeziku Hasana Kaimije (»Kaimi-babe«). Njena verzija u ovoj bilježnici razlikuje se znatno od verzije koju su objavili Kemura i Čorović.³ Druga je pjesma pod naslovom »Car Mustafa nestade — Sultan Mahmut postade«, koja do sada nije uopće objavljena, a koju ćemo ovdje kasnije u cijelosti donijeti.

Ne zna se ko je autor ovoga kodeksa. Cijeli tekst pisan je istim arapskim mesh pismom. Ovdje se mogu iznijeti samo neke pretpostavke o autoru. Budući da u ovoj medžmui dosta prostora zauzimaju prozni sastavi i pjesme spomenutog muftije MUIDOVIĆA, koji su potpisani njegovim imenom i prezimenom i kako medžmua sadrži još mnoge probrane materijale, naročito kronograme i stihove na turskom jeziku, većinom sufijskog sadržaja, moglo bi se naslutiti da ova medžmua u cjelini potječe od samog muftije Muidovića, koji je pripadao nakšibendijskom derviškom redu. Ovoj pretpostavki ide u prilog i vrijeme u kom je zbirka pisana, tj. nastala je baš u doba života sarajevskog muftije Muidovića. Treba napomenuti i to da je Muidović posjedovao bogatu zbirku rukopisa na orijentalnim jezicima koju je 1845. godine zavještao kao evladijet vakuf, a koja je kasnije rasprodana u telalskom dućanu u Sarajevu.⁴

Kada budu prevedene i obrađene pjesme i drugi materijal koji se nalazi u spomenutom kodeksu, čiji je autor Muhamed Šakir Muidović, dobiće se prava predstava o liku ovog našeg učenog čovjeka, dobrog poznavaoaca orijentalnih jezika i vrsnog pjesnika na turskom jeziku. Kako će se vidjeti, Muidović nije sastavljao i pjevao samo kronograme,⁵ za što treba velika učenost i vještina, nego je autor dužih pjesama.

MEDŽMUA se nalazi u Orijentalnoj zbirci rukopisa Istorijskog arhiva Sarajevo i vodi se pod brojem inventara 111. Rukopis ima

² Muhamed Šakir Muidović zauzimao je položaj sarajevskog muftije od 1826. do 1855. godine s prekidom od 1829. do 1832. Godine 1829. skinut iz s muftijskog položaja i brisan iz redova kadija zbog toga što se nije htio pokoriti naredbi da zamota ahmediju umjesto kauka koji je do tada nošen. Na molbu Sarajlija, Muidović je ponovo imenovan za sarajevskog muftiju 1832. godine. Muidović je bio vrlo učena i ugledna ličnost u Sarajevu u prvoj polovini XIX stoljeća. Pripadao je tadašnjoj sarajevskoj intelektualnoj eliti. Njegovi savremenici i prijatelji bili su vrlo učeni ljudi u Sarajevu, kao što je, npr., Fadil paša Šerifović, Ahmed Munib Glodo, Ce-

srija, Zafranija i drugi. Dalje o Muidoviću vidjeti: Šejh Sejfudin Kemura, Sarajevske muftije, Sarajevo, 1916, str. 22—26.

³ Kemura—Čorović, Serbokroatische Dichtungen Bosnischer Muslims aus dem XVII, XVIII und XIX Jahrhundert, Sarajevo, 1912, str. 11—16.

⁴ Hazim Šabanović, Književnost muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima, Sarajevo, 1973, str. 239.

⁵ Salih Trako, Kronogrami sarajevskog muftije Muhamed Šakir efendije Muidovića, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, knj. I. Sarajevo, 1972, str. 49—64.

31 list, formata 18×14 cm, pismo obični arapski nesh, mastilo crno, jedan naslov i nekoliko slova i brojeva crveno, papir polužut, slabog kvaliteta, kartonski povež, manuskript dobro očuvan.

Kratak sadržaj medžmue u vidu konciznih regista biće ovdje izložen onim redosljedom kako je u samom originalu, i to po listovima, jer su u manuskriptu označene folije.

L. 1b. Prepis teskere — dokumenta iz 1239/1822. godine na turskom jeziku o postavljanju Rustema, sina Hasanova i Abdulaha, sina Ibrahimova za mustahfize nove velike tabije (tvrđave) u srebrničkom gradu (kala), zborničkog sandžaka, u bosanskom ejaletu. Ranije je ovu službu vršio njihov stric Salih uz dnevnicu od 80 akči i nakon njegove smrti to mjesto nezakonito je uzurpirao neki stranac (edžnebijja) Ibrahim. Spomenuti Salihovi bratići, Rustem i Abdulah, ustali su arzuhalom na bosanski divan i dokazali svoje pravo na navedenu službu. Na osnovu propisa o odžaklucima izdata je Teske-rei-mukabela spomenutoj braći uz dnevnicu od 80 akči tj. svakome po 40 akči.

L. 2a. Defter-i muretteb defter o povećanju plata posadi dubičke tvrđave, bosanskog sandžaka, u bosanskom ejaletu. Posada se sastojala od 76 ljudi prvog azebana s kapetanom džemata Mustafom, 33 čovjeka mustahfiza sa dizdarom džemata Mustafom i 33 čovjeka drugog azebana s kapetanom džemata Ibrahimom. U defteru se navodi da su stare plate vrlo male i nedovoljne za normalan život i da je dubička tvrđava vrlo važna strategijska tačka na granici Austrije, te da je pretrpjela velike štete za vrijeme neprijateljske opsade. Ovdje navodimo samo sljedeće povećanje plata:

Džemat prvog azebana kapetana Dubice, u livi Bosna:

Mustafa, kapetan, stara dnevnicu	300, povećanje	100—400
Husejn, čehaja, stara dnevnicu	20, povećanje	30— 50
Ali, čehaja, stara dnevnicu	15, povećanje	20— 35
Omer, alemdar, stara dnevnicu	13, povećanje	27— 40
Osman, čauš, stara dnevnicu	13, povećanje	27— 40

L. 4a. Risala (poslanica) na turskom jeziku o gatanju koje se provodi tako što se uzme sedam kamenica sa zemlje i tom prilikom izgovara sedam arapskih slova — fa (فَا), kaf (كَفَا), džim (جَمِ), mim (مِمِ), ha (حَا), mim (مِمِ) i ta (تَا), zatim se uče određena kuranska ajeta u svrhu odbijanja svake nesreće i zla. Poslanicu je napisao (كَتَبَ) Husejn Sabit, sin hadži Muhameda Sadika, muftija u gradu (medini) Prištini, pristaša nakšibendijskog tarikata (reda).

L. 4b. Kronogram na turskom jeziku Selim Sirri-paši, bosanskom valiji, koji je ispjevao Nazif povodom izgradnje neke velike palate. Kronogram ima sedam stihova.

L. 5a. Kronogram na turskom jeziku u pet stihova Selim Sirri-paši, koji je ispjevao spomenuti Nazif povodom popravka džamije sultan Sulejmana.

L. 5b—6b. Mersija (elegija) na turskom jeziku u 39 stihova o sultanu Selimu III, u kojoj ga pjesnik slavi kao velikog i mudrog vladara. Svi se stihovi u ovoj pjesmi završavaju na »olsun«. Mersija počinje:

فلکک قبه فیر وزه سی ویران اولسون — عالمک انفس و آفاتی پرشان اولسون

L. 6b—7b. Pjesma alhamiada na našem jeziku pod naslovom: »Car Mustafa nestade — Sultan Mahmud postade!¹⁸ Autor ove pjesme je neki kadija, što se vidi iz jednog stiha pri kraju pjesme koji glasi:

»Ovo piše kadija — On je svači dadija!«

Pjesma ima 92 stiha.

L. 7b—8a. Kasida na turskom jeziku u 18 stihova o Sulejman-paši. Pjesma govori o istom paši koji se spominje u spomenutoj alhamiadi pjesmi /»Baš Sulejman vezire — Feth učini lijepo«/ (v. L. 6—7).

Svaki drugi stih u kasidi na turskom jeziku završava se drugim slovom (t, a, z, itd.). Kasida počinje stihovima:

موسنه دیلی قصیده نک اکنمسی وارد رعنایت — بو مرخص دعا جیم افندیمه یوق نهایت

L. 8a—8b. Kasida na turbetu Ajni-dede i Šemsi-dede u Sarajevu, koju je ispjevao naš poznati pjesnik Muhamed Nerkesi Sarajlija (umro 1636). On je ujedno napisao i epitafe na nišanima spomenutih šejhova, koji se danas nalaze u dvorištu Ali-pašine džamije u Sarajevu. Kasida počinje:

بریرکه نظر کرده ارباب فنادر — دائم او محل محیط انوار جدادر

L. b (pri dnu) Jedan recept na turskom jeziku o spravljanju najboljeg burmuta za oči i kada se on upotrebljava, ne treba nikada nositi naočale. Burmut se uzima tri puta dnevno u trajanju od četrdeset dana (7 redaka).

L. 9b. Komentar »Fatihe« na turskom jeziku i značaj njenog učenja u pojedinim danima u sedmici (13 redaka); šest redaka na turskom jeziku u vezi sa ukradenim stvarima.

L. 10a. Pismo (nedatirano) na turskom jeziku, naslovljeno nekom Beg-efendiji (adresant nije naveden) u kome se javlja o pojavi odmetnika i moli se adresat da se odmetnici brzo pohvataju i kazne. Pismo je pisano vrlo kitnjastim stilom i ima 14 redaka.

L. 11a. Deset stihova na perzijskom jeziku i dva na turskom.

L. 11b. Popis turskih sultana (»Tevarihi Ali Osman«) od sultana Osmana do sultana Abdulmedžida, datumi njihovog dolaska na prijesto i broj godina vladanja. Početna godina je 640, a zadnja 1255 po Hidžri.

L. 12a. Izvod iz nekog dokumenta na turskom jeziku u kome se spominje Ahmed-beg i njegov brat Mustafa-beg (Firdusi) (7 redaka).

L. 12b—14a. Ferman (prepis) iz 1243/1827. godine na turskom jeziku o nasljeđivanju zijameta i timara u Bosni, upućen bosanskom valiji Abdurahim-paši, defterdar čehaji, timar defterdaru, teskere-džiji, čauškom čehaji, alajbezima i čeribašima u kome im se naređuje da u potpunosti sprovedu odredbe koje su date u fermanu (92 retka, 16×11 cm).

L. 14b. Kronogram (tarih) na turskom jeziku Ibrahim-paši, sinu Sulejman-paše Bošnjaka, koji je ispjevao Zihni 1247/1832. godine.

L. 15. prazan.

L. 16a—17. Prepis carskog pisma (nije datirano) Gazi Bali-begu, borcu i osvajatelju više gradova (69 redaka, 16×12 cm).

L. 18b. Kutnjasto pismo (nedatirano) nekog Saliha (adresat nije naznačen) na turskom jeziku privatnog sadržaja (15 redaka).

L. 18b—19a. Dva pisma na turskom jeziku pisana istog datuma 21. džumazel ahira 1248/1832. godine upućena visokim funkcionerima u Carigrad (adresant nije naveden), u kojima se moli da se brzo riješe neki problemi u bosanskom ejaletu i da je u vezi s tim poslan u Carigrad Mustafa Atif, pisar (katib) državne blagajne (26 redaka).

L. 19—20. Dva pisma i jedno započeto na turskom jeziku iz 1248/1832. godine (adresat i adresant nisu navedeni) privatnog sadržaja.

L. 21a. Deset stihova na turskom jeziku različitog sadržaja.

L. 21b. Merhum Tiri Hasan pašanin kasidedir (Kasida o pokojnom Tiri Hasan-paši) u sedam stihova na turskom jeziku, od neoznačenog autora.

L. 22a. prazan.

L. 22b. Dva retka na turskom jeziku nečijeg pisma u kome se spominju Ahmed-beg i njegov brat Mustafa-beg (Firdusi) i pobiranje prihoda.

L. 23. Gazeli Halisaj, Namika Rasiha i Bakija na turskom jeziku; mufred Nabija na turskom, Hafiza i Mevlane na perzijskom jeziku i još dva stiha na perzijskom. Pri dnu lista nalazi se tekst na arapskom jeziku šerijatsko-pravnog sadržaja (4 retka).

L. 24a. Pismo (nedatirano) na turskom jeziku u kome se govori o braći Firdusima, Ahmed-begu i Mustafa-begu, i naplaćivanju mukate (21 redak).

L. 24b—25a. Belenli el-haci Mustafa pašanin tarihidir — pjesma (himna) na turskom jeziku o Belenli Mustafa-paši, koju je ispjevao sarajevski muftija Muhamed Šakir Muidović povodom imenovanja Mustafa-paše za bosanskog valiju. Pjesma ima 20 stihova

i svi se stihovi svršavaju slovom r (ر). Ova pjesma, koliko je meni poznato, nije nigdje prevedena ni objavljena u našoj literaturi.

Kasida počinje:

حمد لله ساکنان بوسنه يه ربّ قدير — رحمت واحسان ورافت برله اولمشدر ظهير

L. 25a—26a. Prepis arzuhala na turskom jeziku Muhamed Šakira (Muidovića), sarajevskog muftije, upućen Belenli hadži Mustafa-paši, bosanskom namjesniku (1825), u kome iznosi teško materijalno stanje (35 redaka).

Naslov arzuhala glasi:

بخت خوان آلوديمز بيدار ايتدی صبحدم — بانک فرمقدم دادار فرخنده قدم

L. 26a—27. Kasida (Tarih) o Mahmud Hamdi-paši, bosanskom namjesniku (1632) na turskom jeziku koju je ispjevao 1248/1832. godine Muhamed Šakir Muidović, sarajevski muftija, u kojoj opisuje, uglavnom, pašino junaštvo i pobjedu nad Husein-kapetanom Gradašćevićem i njegovim pristašama.⁶ Pjesma ima 32 distiha. Svi se stihovi završavaju slovom m (م).

Pjesma počinje:

سرای مفتيسندن شاكر افندي دن بلنلى الحاج مصطفى پاشابه كلان عرضحال صورتيدر

L. 28. Dvadeset distiha na turskom jeziku i jedan na perzijskom različitoj sadržaja i u raznim metrima.

L. 29b—31a. Kasida na našem jeziku (alhamiado) »O osvajanju Kandije« od Hasana Kaimije, našeg pjesnika na turskom i srpsko-hrvatskom jeziku. Naslov ove pjesme je na turskom jeziku, a u prevodu glasi: »Umrli Kaimi Hasan efendija, nasljednik šejha Abdulkadira Gijlanija, ispjevao je »Mesrurnamu« na bosanskom jeziku o osvajanju grada Kandije.«

Verzija ove Kaimine pjesme u našoj medžmui je dosta drugačija od verzije koju su objavili Kemura i Čorović, i po rasporedu strofa i po tekstu na više mjesta i po broju stihova.⁷ Naša verzija ima 38 strofa sa po 4 stiha, ukupno 152 stiha, dok verzija Kemura—Čorović ima 37 strofa sa po 4 stiha, ukupno 148 stihova plus jedan na kraju, koji je, u stvari, ponovljen posljednji stih. U obje verzije nisu identični tekstovi u 42 stiha, što predstavlja znatnu razliku.

⁶ Molbu Sarajlija da se Muidović ponovo imenuje za sarajevskog muftiju, Mahmud Hamdi-paša je potvrdio i otpremio u Carigrad, jer je Muidović dokazao da nije pomagao pokret Husein-kapetana Gradašćevića. Da bi mu se muftija za to revanširao, ispjevao mu je himnu na turskom jeziku.

⁷ Kaimija je rođen u Sarajevu i

živio je u njemu sve do 1681. godine, kada su ga turske vlasti protjerale u Zvornik zbog neke pobune u Sarajevu. On je prvi šejh Hadži Sinanove tekije o kome se nešto zna. Derviši ove tekije pripadali su kadirijskom derviškom redu. Umrlo je u Zvorniku i njegovo turbe i danas se nalazi u blizini zvorničke tvrđave.

Da se vidi ta razlika navodimo, ilustracije radi, prve dvije strofe i strofu koja se ne nalazi u verziji Kemura—Ćorović.⁸

Verzija u ovoj medžmui:

A vi duždu mletački	—	Otiće vam Kandija,
Budi sužanj turski	—	Kad vam ode Kandija.
Od kada ste postali	—	Niste ovako ostali,
Poginuše vlasteli	—	Kad vam ode Kandija.

Kod Kemure—Ćorovića:

O vi Vlasi mletački	—	Otić će vam Kandija,
Budite sužanj turski	—	Kad vam ode Kandija...
Od kako ste postali	—	Izgubiste vlasteli.
Niste tako ostali	—	Kad vam ode Kandija...

Strofa koja se ne nalazi kod Kemure—Ćorovića (iza 92. stiha):

Turci kože mlata	—	A Hrvati plate,
I gradove zlate	—	Kad vam ode Kandija.

L. 31b. Zapis na tursko-srpskom jeziku za zubobolju (7 redaka).

b. Munadžat Abu-s-su'ūd efendije na arapskom i turskom jeziku (9 redaka).

c. Munadžat Imam-i Azzama (Abu Hanife) na arapskom jeziku.

U medžmui se (iza posljednjeg teksta) nalazi još 29 neispisanih lista. Na nekima se nalaze razne crtarije rađene običnom olovkom i beznačajne bilješke, koje su pisane drugom rukom.

Alhamiada pjesma »Car Mustafa nestade — Sultan Mahmud postade«,⁹ koja je u medžmui napisana na L. 6b—7a, nije još nigdje objavljena, pa je ovdje donosimo u latinskoj transliteraciji. Kako veli jedan stih na kraju, pjesmu je napisao kadija... Pjesma ima 92 stiha.

Pjesma glasi:

Car Mustafa nestade	—	Sultan Mahmud postade	2
Na zle ljude ustade	—	Nizam dade lijepo	4
Car se bahtli ¹⁰ nagodi	—	Te Moskova ugodi...	6
Na zle Turke razgodi	—	Nizam dade lijepo...	8
Car se mudar obrani	—	Te Moskova povrati	10
A Francuz mu navrati	—	Karar ¹¹ nađe lijepo.	12
Morava se pomami	—	Te Turčina namami.	14
Iznenada izmami	—	I sama se pomami.	16
Car se vidje na muku	—	Od Šijaka ⁸ na bruku.	18
Car iskupi vojsku	—	Nizam dade lijepo.	20
Car svu Bosnu naradi	—	Rumenliju razradi.	22

⁸ Kemura—Ćorović, isto, str. 11.

⁹ Ovdje je riječ o sultanu Mustafa (1807—1808) i sultanu Mahmuđu II (1808—1839).

¹⁰ Sretan.

¹¹ Zaključak, odluka, rješenje.

I bog dragi naredi	—	Feth učini lijepo.	24
Car Turčina naredi	—	Svu Moravu obradi.	26
Muslima izradi	—	Urahati lijepo.	28
U Biograd vezira	—	Što on nema nazira. ¹²	30
Baš Sulejman vezire	—	Feth ¹³ učini lijepo.	32
Vezir mi je gospodar	—	Ja sam njemu hizmećar. ¹⁴	34
Duadžiluk ¹⁵ moj je ćar	—	A vezir je mene šićar.	36
Ja sam njega ulovijo	—	U Sanici dobavijo.	38
Ićramom ¹⁶ se zarobijo	—	Devlet ¹⁷ ćorkom zabavijo.	40
Čisto srce imaše	—	Svoju krvcu lijaše.	42
I sve zeher pijaše	—	Itikadli ¹⁸ bijaše.	44
On se niđe ne vrati	—	Nu Turčina obrati.	46
Na Moravca navrati	—	Bog mu dade lijepo.	48
Mučan biše umirat (?)	—	Nu ostade Bošnjak brat.	50
Te učini Raća mat ¹⁹	—	Urahati ²⁰ lijepo.	52
Tu je zeman mezahat (?)	—	U Turčina kabahat. ²¹	54
Strah od boga kijamet	—	Što se hoće zaboga.	56
Jedan drugom zazir	—	Na sebe se ne obazire.	58
Sve fesadi ²² izvire	—	Što se hoće zaboga.	60
Turčin nema amela ²³	—	Krivda pravdu zamela.	62
I pravda se prmljela	—	Što se hoće zaboga.	64
Ahir zeman ²⁴ došao	—	Dobri zeman prošao.	66
Munafikluk ²⁵ zašao	—	Što se hoće zaboga.	68
Plačo (?) svako Turčina	—	Srma zlato kućine.	70
Razdriješe vućine	—	Što se hoće zaboga.	72
Ovo piše kadija	—	On je svaći dadija. ²⁶	74
Muka njemu dodija	—	Svakad bolan siromah.	76
Čini dobro svakome	—	Ne brani se nikome.	78
Ne pomaže đekome	—	Svakad bolan siromah.	80
On se čudi žalostan	—	Nu je svakad bolestan.	82
Nikad nije radostan	—	Hasta leži siromah.	84
Mehmed Čatib Akova ²⁷	—	Dušmanin ga okova.	86
Rano ruku zakova	—	Osta sakat siromah.	88
I mehlemom rane maže	—	I bosansko jede kaže.	90
Ovi svijet sve nas laže	—	Osta sakat siromah.	92

¹² Nadglednik, posmatrač, inspektor i sl.

¹³ Osvojenje.

¹⁴ Sluga.

¹⁵ Molitva, molenje.

¹⁶ Počast, poštovanje, lijep doček.

¹⁷ Država, vlada.

¹⁸ Pobožan.

¹⁹ Mrtav, pobijeden, propao.

²⁰ Odmoriti se.

²¹ Krivnja, prestup.

²² Pokvarenost, razdor, nered i sl.

²³ Posao, rad.

²⁴ Posljednji čas, posljednje vrijeme.

²⁵ Licemjernost, dvoličnost.

II

MEDŽMUA MUSTAFE STOČANINA

Autor ove medžmue je Mustafa, sin Dervišev, Stočanin (Isto-ličeli). Kako se vidi iz zabilježaka njegove bilježnice, Mustafa je bio učenik Karađoz-begove medrese u Mostaru. Prema jednoj bilješci u zbirci iz 1250/1834. godine, učio je pred mostarskim muftijom po imenu Mustafa-efendija. U spomenutoj medresi Stočanin je počeo pisati svoju medžmuu.

Ova medžmua sadrži pretežno literarne tekstove poetičnog sadržaja, kaside i ilahije, kao i druge stihove na turskom i arapskom jeziku, a vrlo malo na perzijskom. Među tim pjesmama nalazi se i jedna na turskom jeziku o Mostaru, čiji je autor najvjerovatnije sam pisac medžmue. Od alhamiada sastava u zbirci ima samo jedan kratak tursko-srpskohrvatski rječnik o bilju i drveću.

Pored tekstova u stihovima, medžmua sadrži i sastave u prozi: istorijske bilješke o Mostaru, Stocu i drugim mjestima, zapise, talismane i recepte, te drugi materijal raznovrsnog sadržaja.

Manuskript se nalazi u Orijentalnoj zbirci rukopisa Istorijskog arhiva grada Sarajeva pod brojem inventara 541. Medžmua sadrži 58 lista bez originalne folijacije, formata 20×15 cm, pismo arapski nesh* (nash) sa elementima rike (riqa), mastilo crno, mjestimično crveno, papir tanak, slabog kvaliteta, rukopis dobro očuvan.

Kratak sadržaj medžmue Mustafe Stočanina izložićemo u vidu kratkih regesta.

L. 1. Teskera — propusnica iz 1249/1833. godine izdata Đuri Đeriću, iz kasabe Ljubuškog, za Mostar, radi trgovačkih poslova; murasela (kadijska) dizdaru grada Mostara da izda 50 oka baruta iz tvrđave za pucanje topova uz ramazanski Bajram; bilješka na turskom jeziku o mlinu, livadi i pčelinjaku u selu Givlanica(?) koje pripada mahali Carini u gradu Mostaru, nekoliko izreka na arapskom jeziku i neka imena.

L. 2—6a. Kasida nuniyya na arapskom jeziku, vokalizovana, komentarisana (interlinearno i marginalno) na turskom i arapskom jeziku. Na kraju stoji da je kasida završena i da pripada Hizir-begu u gradu Carigradu (Kostantiniji):

تمت القصيدة المنسوبة الى خضر بيك الى بلدة قسطنطينية

poučne izreke na arapskom i turskom jeziku, kao, npr., »Savjetnik neznalica je isto što i pijan propovjednik«.

L. 6b. Nekoliko zapisa na turskom jeziku za zaduhu, mokrenje, imena vjerovjesnika (pejgambera), kojima je i koliko puta dolazio anđel Džibril (Gabriel); popis sinova i kćeri poslanika Muhameda.

* Vrsta arapskog pisma.

²⁷ Bjelopoljac.

²⁸ Onaj koji dijeli pravdu.

L. 7a. Zapisi za sandžiju (grčeve, žigove) na turskom jeziku; definicija prava (fiqh) na arapskom jeziku; znaci za pojedine osobe koje će ući u raj i za one koje će ući u pakao. Tekst je na arapskom jeziku (6 redaka).

L. 7b. Oda bogu na turskom jeziku u deset distiha; pet distiha na turskom jeziku o kahvi i duhanu; recept za otklanjanje duševnog nemira (vesvese) na turskom jeziku, koji u prevodu glasi: pomazati glavu i vrat mašću od pijevca ili pojesti mozak od lisice ili popiti krv mladog zeca mužjaka; talisman na arapsko-turskom jeziku protiv kuge.

L. 8a. Dva stiha na arapskom jeziku; pitanje da li je dozvoljeno upotrijebiti opijum i prema Ahmad ibn Kamalu dozvoljeno je; bilješka na arapskom jeziku o smrti osnivača islamskih pravnih škola; tekst na arapskom jeziku o znakovima pametnog čovjeka (pet vanjskih i pet unutrašnjih znakova...); zapis o izmirenju zavađenih ljudi; nekoliko izreka na arapskom jeziku vjerskog sadržaja.

L. 8b. Nazivi dana u sedmici na arapskom i turskom jeziku; jedan stih na perzijskom jeziku; zapisi u vezi sa rađanjem.

L. 9. Arapske riječi pisane bez ikakvog sistema; bilješke o smrti nekih osoba na turskom jeziku. U jednoj bilješci iz 1268. (1851) zapisao je pisac ove medžmue da mu je brat Hadži Hasan kao šehit (šahid) preselio na onaj svijet. Dvanaest stihova lirskog sadržaja na turskom jeziku.

L. 10a. Prepis pisma (nedatirano) na turskom jeziku nekog Mehmeda svome ocu privatnog sadržaja.

L. 10b. Jedan recept ljekovite masti na turskom jeziku sastavljen od raznih elemenata, ali ne kaže se čemu služi; zapis na turskom jeziku za krave i ovce koje presuše mlijeko; zapis na arapskom i turskom jeziku protiv depresije (tuge); jedan šir na arapskom jeziku.

L. 11a—16a. Kasida na arapskom jeziku o pravilima čitanja Kur'ana (tedžvid) tağwīd, od Muhameda Džezerija; kasidu prepisao Stočanin Mustafa 1249/1833. godine.

L. 16b. Malitras dova na tursko-arapskom jeziku, koju je preporučio Ebusud (Abu-s-su'ud) efendija.

L. 17a. Jedan distih na turskom jeziku didaktičkog sadržaja; jedan hadis (hadīṭ) na arapskom jeziku; tekst na arapskom jeziku o životinjama koje će ući u raj s pravovjernima, i to: tele Ibrahimo, ovan Ismailov, deva Salihova, krava Musaova, riba Yunusova, a magarac Azirov, mrav Sulejmanov, hudhud (pupavac), divlji golub Belkisin, pas i deva Muhamedova — sve će se te životinje pretvoriti u lik ovna i tako će ući u raj; dvije poučne izreke na arapskom jeziku, npr.: »Neznalica je neprijatelj sam sebi, pa kako će biti prijatelj drugome.«

L. 17b. Tekst na arapskom jeziku o pravima i obavezama supružnika; šerijatsko-pravno pitanje o sahrani djece, tj. ko može

opremiti i okupati mušku, odnosno žensku djecu; nekoliko arapskih izreka poučnog sadržaja.

L. 18. Stihovi na turskom jeziku raznog sadržaja.

L. 19. Ajet iz Kur'ana o zabrani upotrebe mesa pojedinih životinja; jedan zapis na arapsko-turskom jeziku za uspavlivanje djece koja plaču; probrane molitve na arapskom jeziku.

L. 20. Razni zapisi na turskom i arapskom jeziku; poučne izreke na arapskom jeziku.

L. 21. Razni zapisi i talismani na turskom jeziku za razne slučajeve; arapski mjeseci i njihovo tumačenje na turskom jeziku; molitva (dova) na arapskom jeziku; razni tekstovi na arapskom jeziku šerijatsko-pravnog sadržaja; jedan stih na arapskom jeziku; pitanje da li se može više osoba zakopati u jednu raku; bilješka na arapskom jeziku o stvaranju prvog čovjeka Adama; dva retka na arapskom jeziku o položaju pri spavanju (lijeganju).

L. 22a. Dva retka na arapskom jeziku o nošenju i rađanju djeteta; jedan stih na turskome jeziku; talisman o ljubavi na turskom jeziku; jedna izreka na arapskom jeziku o arapskom, perzijskom i turskom jeziku; tekst na arapskom jeziku o islamskom misticizmu tasawwufu: tasawwuf se zasniva na četiri slova, i to na: ta (ت), sad (ص), waw (و) i fa (ف) (3 retka).

L. 22b. Tekstovi na arapskom jeziku o filozofiji, o stvaranju prvog čovjeka, o duši itd.

L. 23. Tekst na arapskom jeziku o sedam kuća u koje ne ulazi božja milost (5 redaka); razne poučne izreke na arapskom jeziku; zapisi na turskom jeziku; nekoliko hadisa na arapskom jeziku; jedan stih na turskom i jedan na perzijskom jeziku.

L. 24. Stihovi na turskom jeziku; razne poučne izreke na arapskom; jedan zapis za liječenje astme; pet redaka pisanih crvenim mastilom na arapskom jeziku o kugi; tekst na arapskom jeziku o pet stvari koje su na ovom svijetu neobične, strane, čudnovate (3 retka).

L. 25. Molitve (dove) na arapskom i turskom jeziku; zapisi protiv uroka na turskom jeziku; bilješka na turskom jeziku o koristi od meda; poučne izreke na arapskom jeziku; tekstovi na arapskom jeziku šerijatsko-pravnog sadržaja.

L. 26a. Jedna pjesma na turskom jeziku o gradu Mostaru, u kojoj se iza svakog distiha ponavlja: »Lijep je grad Mostar!«; tekstovi pravnog sadržaja na arapskom jeziku.

L. 26b. Na sredini stranice je godina na turskom jeziku 1233. (1817), a sav ostali tekst na istoj stranici su bilješke o Kairu i njegovim kulturnim spomenicima i bilješka o opisu rijeke Nila u Egiptu.

L. 27a. Preporuka na turskom jeziku da se prouči fatiha piru Hadži Salihu, sinu hadži Bešira i njegovim drugovima, »ebdžed«

(arapski alfabet) i njegovo tumačenje na turskom jeziku; jedan stih na turskom jeziku.

L. 27b. Nekoliko stihova na turskom jeziku; više definicija o logici na arapskom jeziku.

L. 28—34b. Kasida na arapskom jeziku o logici (ilm al-mantiq) djelomično vokalizovana i komentarisana na turskom jeziku. Kasida je napisana 941/1535. godine, a prepisao ju je Stočanin Mustafa 1251/1835. godine.

L. 34b. Opširna bilješka iz 1204/1789. godine na turskom jeziku o poplavi rijeke Bregave u Stocu. Prema toj bilješci, rijeka je toliko nabujala i nadošla da je voda nosila zemlju, drveće i kamenje, da se izlila u sokake, prodrla u kuće, te nanijela veliku štetu. Djeca i žene pobjegli su u brda. To se dogodilo na sam Kasum (Mitrovdan).

L. 35. Četiri stiha na turskom jeziku raznog sadržaja; jedan ajet iz Kur'ana o saburu (strpljivosti); bilješka iz 1120/1708. godine o »našoj posjeti« Kairu i njegovoj okolini, u kojoj se opisuju neka mjesta u Kairu i njegovoj okolini; jedna fetva na turskom jeziku o piću; bilješka na arapskom jeziku o hadžu.

L. 36. Jedna pogrдна izreka o kadijama: »Kadije su danas postali lopovi, oni sude svjetini, a ne gospodi, oni grabe imetak sirotinje (jetima)«; jedan zapis na turskom jeziku; dva stiha na arapskom jeziku; razne poučne izreke na arapskom; dova na arapskom; tekst na arapskom o kupanju mrtvaca; početak jednog pisma u kome se spominje Stočanin Krgo.

L. 37. Sedam distiha na turskom jeziku i jedan na arapskom didaktičkog sadržaja; zapisi za ljubav, protiv ujeda zmije i za mirenje zavađenih osoba; recept protiv zatvora; tekst na arapskom o mjesecu ramazanu.

L. 38. Tabirnama (sanovnik) na turskom jeziku prema slovima (harfovima) arapskog pisma (ebdžed-a) se tumače prema prvom slovu u riječi koja se sanja. U ovoj tabirnama dato je tumačenje svih slova prema ebdžed-u, tj. 28 arapskih slova.

L. 39. Tabirnama (sanovnik) na turskom jeziku prema arapskom pismu. Kao i u prethodnoj tabirnama, data su tumačenja svih arapskih slova. Prepis potječe iz 1249/1834. godine. Iza toga je jedan okrugli pečat (pri dnu) i šest na rubu lista poredanih vertikalno, i to četiri sa imenom Mustafa i tri sa imenom Abdulah.

L. 40a. Niš turki, pjesma o Nišu na turskom jeziku u 14 stihova; popis učenika mostarske medrese, među kojima je i pisac ove medžmue, Mula Mustafa; jedan stih na arapskom jeziku i jedan hadis također na arapskom.

L. 41. Mufredi na turskom jeziku; bejt na perzijskom i šir na arapskom jeziku; brojčana vrijednost arapskih slova u ebdžedu, molitve (dove) na arapskom jeziku; jedan zapis za lakši porođaj.

L. 42a. Ilahija (oda bogu) na turskom jeziku od šest stihova, koja počinje:

سير ايتسك جهانده مثلې بولنماز حق نظر ايتديكى جامع او مييه

Drugi polustih prvog stiha ponavlja se iza drugog, četvrtog i šestog stiha.

L. 42b—43a. Ilahija na turskom jeziku od 11 stihova, koja počinje:

جميع انبيالرده محمد جمله نك شاهى — يوزى نورندن آلمشدر فلكر شمش ايله ماهى

L. 43b—44a. Ilahija na turskom jeziku od 14 stihova, koja počinje:

بوزيلر چارجك ايوانى — جهان ويران اولور بركون

Svaki drugi stih svršava se sa »bir-gün«.

L. 44b—45a. Ilahija na turskom jeziku od 10 stihova, koja počinje:

غافل اولمه بركون يولك اوليسر — الدنمه كل كوكل فانى در دنيا

Drugi polustih prvoga stiha ponavlja se u svakom drugom stihu.

Na ovom listu nalazi se jedna priča na turskom jeziku o sultan Muratu kada je osvojio Bagdad i baštovanu i nekoliko hadisa na turskom jeziku.

L. 45a, b. Ilahija na turskom jeziku od 10 stihova, koja počinje:

الهى بنى بندن — خير دار اوله يم سندن

L. 45b—46a. Ilahija na turskom jeziku od 20 stihova, koja počinje:

چون مدينه اى منور روضنه بولدك وصول — كيدك ايمان خلعتنى ديگمز بولدى وصول

L. 46b—47a. Ilahija na turskom jeziku od 17 stihova, koja počinje:

يكي يوقدن كائناتى وار ايدن پرور دكار — ارض قايم كوكلر يده وار ايدن پرور دكار

Svaki drugi stih svršava se na dikār.

L. 47b. Početak uzorka pisma na turskom jeziku muderisu (profesoru) (6 redaka): ostavština o vjerovjesniku Muhameda na turskom jeziku (15 redaka).

L. 48. Hatma-dova na arapskom jeziku, ilahija na turskom jeziku, koja počinje:

الهى محشر يرينه — نه يوزيله وار ايم بن — دوستك محمد يوزينه

L. 49a. Mufredi i bejtovi na turskom jeziku; jedan zapis na turskom i arapskom jeziku.

L. 49b. Ilahija na turskom jeziku od devet stihova, koja počinje:

چون مبارك كونلرك عالمده جاني جمعه در

Svi se stihovi završavaju na džumadur (جمعه در).

L. 50. Ilahija na turskom jeziku od 14 stihova, koja počinje:

حسن حسين اولان ظلمى — كوكده ملك يردده انسان اغلدى

Drugi polustih prvoga stiha ponavlja se iza svakog drugog stiha.

L. 51a. Ilahija na turskom jeziku od osam stihova, koja počinje stihovima:

بر مجرم امته ايله شفاعت — محبوبى رحمان سين يا رسول الله

Drugi polustih prvog stiha ponavlja se iza svakog drugog stiha.

L. 51b. Ilahija na turskom jeziku od deset stihova koja počinje:

اويان بهى غافل حاب غفلتن — عمرک کلدی کجدی خبرک وارمى

Svi se stihovi završavaju na »varmi (وآرمى)«.

L. 52a—52b. Ilahija na turskom jeziku od 12 stihova, koja počinje:

ندر سرورک نيه مسرور سين — نيلر بوسنده بيهوده حسنده

kratak tursko-srpskohrvatski rječnik o bilju i drveću.

L. 52b—53a. Ilahija na turskom jeziku od osam stihova, koja počinje:

قادر مولا م قدرتيله يرتمش — نه کوزل سالور طوبى داللى

Drugi polustih prvog stiha ponavlja se iza svakog drugog stiha.

L. 53b. Ilahija na turskom jeziku od deset stihova, koja počinje:

اجل يصدوغنه باشم قویجق — هی اللهم رحمت ايله قولنى

Drugi polustih prvog stiha ponavlja se iza svakog drugog stiha.

L. 54a—54b. Molitve na arapskom jeziku (18 redaka).

L. 54b—55a. Ilahija na turskom jeziku od 13 stihova, koja počinje:

نيليه يم دنياى الله بکا اللهم کرک

L. 55b. Ilahija na turskom jeziku od devet stihova, koja počinje:

بن هوأى نفسه تابعم عجب آواره يم

L. 56. Jedan stih na turskom jeziku, zapisi i čini na turskom i arapskom jeziku, molitve (salavati i dove) na arapskom jeziku.

L. 57. Bilješka na arapskom jeziku koja kaže da je pisac i vlasnik knjige Mustafa, učenik mostarskog muftije Mustafe, u medresi Karadžobegovoj u gradu (šeheru) Mostaru, 1250/1834. (godina je napisana na perzijskom jeziku); izreka na arapskom jeziku poučnog sadržaja.

L. 57b. Dva stiha na turskom jeziku religioznog sadržaja; nekoliko hadisa na arapskom jeziku; izreke na arapskom jeziku poučnog sadržaja.

Drugi polustih prvoga stiha ponavlja se iza svakog drugog stiha. Pjesmu prepisao (کتب) Mustafa, softa, iz Stoca, 1256/1840. godine, bilješka na turskom jeziku o cijenama životnih namirnica u kasabi Stocu. Prema toj bilješci, junga masla prodavala se po 11 groša, oka sira po 3 groša, oka mesa po 50 para itd.; bilješke o smrti nekih ljudi iz Stoca; razne druge bilješke.

Summary

TWO MADJMU'AS FROM THE FIRST HALF OF THE XIXth CENTURY

Madjmu'as (notebooks, collections, chronicles, chrestomathies) are specific and unique manuscripts written mostly by the local learned men and men of letters. They included various materials from other manuscripts into their collections, copied various documents, recorded contemporary events, and many of them wrote their own original works of fiction and verse (*kasidas*, *ilahis*, records, prescriptions, various notes, genealogy, chronograms, etc.). Therefore these collections offer valuable information from every field of activity: history, literature, philology, astronomy, philosophy, astrology, eshatology, cabalistics, mathematics, medicine, etc.

Besides the texts in Oriental languages, Turkish, Arabic and Persian, many a *Madjmu'a*, especially those from later times, contain also *alhamiado* fiction and poetic works in Serbo-Croatian. Both of the mentioned *Madjmu'as* date from the later period of the Turkish rule in Bosnia and Herzegovina. One of them was written in Sarajevo (Bosnia), and the other in Mostar (Herzegovina), and both of them, especially the Sarajevo one, contain also the *alhamiado* texts, which make it more valuable.

The Sarajevo *Madjmu'a* by an anonymous author contains mostly literary texts, poetic in content, in Turkish and Serbo-Croatian (*kasidas*, *ilahis*, chronograms, and other verse). In it there are several longer poems and prose-texts in Turkish by the Mufti of Sarajevo Muhammed Shakir Muđović, which have not been

published so far. In addition to the above mentioned, the *Madjmu'a* contains two longer poems in Serbo-Croatian (*alhamiado*). One of them was written by the well known 17th century Bosnian poet Hasan Kaimi-Baba who wrote in Turkish and in Serbo-Croatian, entitled »On the Conquest of Candia«, and the other:

»The emperor Mustafa died — long live Sultan Mahmud«
Besides the above mentioned, the collection contains copies of documents and other historical notes relevant for the history of Bosnia and Herzegovina.

MADJMU'A of MUSTAFA OF STOLAC, SON OF DERVISH consists of different materials, mostly *kasidas* and *ilahis* in Turkish and Arabic, and very few in Persian and Serbo-Croatian. Besides *ilahis* and *kasides*, there are historical notes on Mostar and Stolac and other places in Herzegovina in it, as well as a poem on Mostar in Turkish. A considerable number of texts concerns *tabir-namas* (interpretation of dreams), records and prescriptions.

According to the notes in the *Madjmu'a*, the author of the above *Madjmu'a* Mustafa of Stolac (1.57), was the student of Karagöz-bey's Medresa in Mostar in 1834, and he began writing his *madjmu'a* there. His teacher was Mustafa-efendi the Mufti of Mostar.